

EMLÉKKONFERENCIA BORSA IVÁN (1917–2006) SZÜLETÉSÉNEK CENTENÁRIUMÁN

„Elmaradt levéltárügy körülményei között hiú ábrándozás azt remélni, hogy a história lépést tarthat a tudomány fejlődésével. Korábbi időkben sok olyan név lenne idézhető, melynek viselője levéltárosként járult hozzá jelentősen országának történetkutatásának előrehaladásához. Napjainkra azonban nagyon megritkult az olyan szakemberek száma, akiknek az életműve, a maga korában és saját országában, a levéltárügy és a történetkutatás terén egyaránt meghatározó fontosságúnak tekinthető. Ilyen, manapság ritka személy volt Borsa Iván. Munkásságának legfőbb haszonélvezője a magyar levéltárügy és a medievisztika. Úgy is mondhatnók, hogy a határok nélküli, egységes magyar tudomány.”¹

E Jakó Zsigmondtól származó szavakkal invitálták az érdeklődőket a szervezők, a Magyar Történelmi Társulat és a Magyar Nemzeti Levéltár 2017. szeptember 8-án az Országos Levéltár konferenciatermébe a Borsa Iván születésének 100. évfordulója alkalmából rendezett emlékkonferenciára. A teltházas rendezvény célja a 20. század egyik legmeghatározóbb levéltáros-történésze előtti tisztelgés, a rá való emlékezés, sokrétű munkásságának értékelése volt. Az előadásokat Borsa Iván egykori kollégái, tanítványai, munkásságának örökösei tartották.

A hallgatóságot Szabó Csaba, a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) főigazgatója köszöntötte kijelentve, hogy Borsa neve fogalom kortársai és az utókor számára egyaránt, s kiemelte, hozzá hasonló kiváló szakemberekre lenne szüksége ma is a magyar levéltáros szakmának.

Az első előadást Ráczy György (MNL, főigazgató-helyettes), a konferencia főszervezője tartotta *A Levéltárak Országos Központja élén: 1950–1957* címmel. Előadása megkezdése előtt a résztvevők egyperces néma tiszteletadással emlékeztek a nemrég elhunyt Lakos Jánosra, aki Borsa Iván kollégájaként részt vett volna a délutáni kerekasztal-beszélgetésen. Ráczy előadásban ismertette Borsa Iván levéltáros pályafutásának indulását, valamint tevékenységét a Levéltárak Országos Központja (LOK) élén, mely többek között magába foglalta az intézmény felállítását, a törvényhatósági levéltárak, feloszlott szerzetesrendek levéltárainak állami kezelésbe vételét éppúgy, mint egy szakmai periodika létrehozását, vagy a külföldi levéltárakkal ápolt kapcsolatok fejlesztését. Elemezte Borsa kiváló „káderpolitikáját” és a LOK éléről történő leváltásának (1957) okait. Mondandóját összegezve arra a megállapításra jutott, hogy az ötvenes években – az adott

¹ *Jakó Zsigmond*: In memoriam Dr. Borsa Iván (1917–2006). Erdélyi Múzeum 67. (2006) 3–4. sz. 157.

viszonyok között – a LOK minőségi munkát folytatott, s jól szervezte meg a magyar levéltárügyet.

Cseh Gergő Bendegúz (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, főigazgató) *Levéltárügy és állambiztonság az ötvenes, hatvanas években* című előadásában a Borsa Ivánra vonatkozó csekély számú állambiztonsági iratot mutatta be. E dokumentumok közös jellemzője a Borsával szembeni semleges hangvétel, mely az előadó szerint annak bizonyítéka, hogy Borsa Ivánt nem tartották állambiztonsági szempontból fontos embernek, ritkán került a szervek látókörébe, és 1962 után már nem lelhető fel vele kapcsolatos irat az államszolgálati iratanyagban.

Harmadikként Reisz T. Csaba (MNL OL, c. főigazgató) az anyakönyvek mikrofilmzésében kiemelkedő jelentőséggel bíró mormon projektet, valamint Borsa ebben játszott szerepét ismertette. Kiemelte, hogy a projekt (egyházi anyakönyvek mormonok által vásárolt és később a levéltárban maradó gépekkel történő mikrofilmzése, cserébe a negatívokért) Borsa ötlete volt, és az '50-60-as évek légkörében milyen nagy teljesítménynek számított a megvalósulása. Bemutatta a mikrofilmzés elvégzésének bonyolult jellegét (a géppark, az anyagi háttér és a humánerőforrás biztosítása, az egyházi levéltárakkal való kapcsolattartás, az anyakönyvek szállítása során keletkezett nehézségek stb.). Az egykori levéltárost ma is követendő mintaként, példaképként állította a hallgatóság elé, s előadása zárásaként javaslatot tett egy Borsa Iván-díj létrehozására, melyet elképzelése szerint háromévente ítélnének oda a hazai levéltárügyben innovatív tevékenységet végzők részére. A délelőtti szekció zárásaként Koltai András (Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, levéltáros) *Egy volt piarista diák és az egyházi levéltárak* című előadásában Borsa Iván és az egyházi levéltárak viszonyát, kapcsolatát mutatta be. A hallgatóság bepillantást nyerhetett Borsa Budapesti Piarista Gimnáziumban töltött éveibe, tanárainak, diáktársainak meghatározó szerepébe, és a cserkészmozgalomban való aktív részvételében egyaránt, amely később nem kis szerepet játszott kivételes szervezőképességének kibontakozásában. Végezetül Koltai külön foglalkozott azzal, hogy Borsa a LOK vezetőjeként hogyan próbálta megszervezni a feloszlatott szerzetesrendek levéltárának megmentését.

A délutáni szekció előadóinak sorát Albrechtné Kunszeri Gabriella (MNL OL, ny. restaurátor) kezdte, aki a korszerű állományvédelem és iratrestaurálás megszervezéséről tartott előadásában elmondta, hogy 1950 előtt gyakorlatilag levéltári restaurálás nem folyt Magyarországon, ám a világháború és az 1956-os forradalom alatt elszenvedett károk feltétlenül szükségessé tették egy modern restaurálóműhely felállítását és működtetését. Az előadó ismertette ennek a megszervezését, működését, valamint Borsának az ebben játszott múlthatatlan szerepvállalását, amely során nemcsak pénzt szerzett az egyre fejlődő műhely számára, hanem a megfelelő szakemberek kiválasztása is az ő érdeme volt.

A következő előadó, Körmeny Lajos (MNL OL, főosztályvezető) Borsa nemzetközi szervezetekben való működését ismertette kiemelve, hogy e téren is milyen sokoldalú tevékenységet folytatott: tagja volt több nemzetközi delegációnak, részt vett UNESCO-bizottságok működésében, rengeteg előadást tartott külföldön, valamint számos elismert nemzetközi folyóiratban publikált. Megbecsültségét jól jelzi, hogy az indiai levéltáros társadalommal is igen jó viszonyt ápolt.

Ezt követően Kohút Sára (MNL OL, főosztályvezető-helyettes), mint a mikrofilmtár referense annak kezdeteit, kialakulását és jelenlegi struktúráját ismertette számszerűsített adatokkal. Végül a mikrofilmgyűjtemény kapcsán felmerülő kérdések, így például a mikrofilmek törzsszám szerinti nyilvántartását, a másolatgyűjtemény kialakítása és az eredeti irat őrzési helye szerinti nyilvántartás körüli kérdéseket, problémákat összegezte.

C. Tóth Norbert (MTA-HIM-SZTE-MNL Magyar Medievisztikai Kutatócsoport, tudományos főmunkatárs) előadásában olyan kérdésekre kereste a választ, hogy miért köti a regesztázást a szakma máig Borsa nevéhez, forrásfeltáróként vagy történészként definiálhatjuk-e őt, valamint hogyan folytatná jelenleg az évtizedekkel korábban elkezdett munkát. E kérdésköröket végigjárva megállapította, hogy bár Borsa egész életében inkább levéltáros volt, és idejének nagy részét a hivatali munka tette ki, „kikapcsolódásként” több mint 19 000 regesztát készített el. Borsa Iván ez irányú munkája pedig jelenleg is folytatódik, a fő cél a Zsigmondkori Oklevéltár és az egyéb félbemaradt forráskiadványok feldolgozásának befejezése, valamint a regesztázás folytatása fiatal pályakezdő kollégák bevonásával.

Borsa tanári attitűdjére Csukovits Enikő (MTA Történettudományi Intézet, tudományos főmunkatárs) emlékezett vissza, bemutatva, hogy bár rövid ideig tanított az ELTE-n és a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen is, oktatói tevékenysége mégsem teljesedhetett ki. Csukovits személyesen 1986 és 1988 között dolgozott vele a datálatlan oklevelek feldolgozásában. Ennek kapcsán osztotta meg élményeit, észrevételeit, felhívva a figyelmet arra, hogy mennyire segítőkész és önzetlen kolléga volt Borsa.

Ezt követően Tringli István (MTA Történettudományi Intézet, tudományos főmunkatárs) Borsának mint Szentpétery- és Mályusz-tanítványnak a történeti-történetírói munkásságát helyezte el abban a közegben, amiből indult: a két világháború közti magyar tudományos közéletben. Külön kitért Borsa egyik fő – élete végéig megmaradt – témájára, a magyarországi hiteleshelyek ügyintézési módszerére, amely történeti munkásságának legidőállóbb kezdeményezése volt.

A záró előadásban Rácz György Borsa Iván és a középkori gyűjtemény kapcsolatát mutatta be, leszögezve, hogy a Diplomatikai Levéltárban való tevékenkedése élete legmaradandóbb munkája volt, s máig modellértékű minden medievista számára. A Pauler Gyula által létrehozott levéltári rendszerbe beépítette

az időközben a Magyar Nemzeti Múzeumból átkerült múzeumi törzsanyagot, emellett elkészítette a Diplomatikai Levéltár repertóriumát, valamint neki köszönhető a nagy jelentőségű forrásanyag mikrofilmmezése és – korát meghaladó előrelátásának köszönhetően – adatbázisba való rendezése.

Az előadások után Gecsényi Lajos (MNL OL, ny. főigazgató), Ress Imre (MTA Történettudományi Intézet, tudományos főmunkatárs) és Soós László (MNL OL, ny. főosztályvezető) részvételével kerekasztal-beszélgetésre került sor, melynek során számos anekdotán és személyes visszaemlékezésen keresztül szó esett az 1970-80-as évek levéltári légköréről, a Borsa Iván és Ember Győző között húzódó szakmai ellentétekről, és a mára már fogalomká vált projektek – például a már említett mikrofilmmezés – megszervezéséről.

A konferenciát könyvbemutató zárta, amely során három Borsához szorosan kötődő témájú munkát ismertettek. Először Arany Krisztina (MNL OL, főlevéltáros) mutatta be a Zsigmondkori Oklevéltár idén megjelent, az 1426-os évet tárgyaló XIII. kötetét.² Ezt követően Körmendi Tamás (ELTE BTK, egyetemi docens) méltatta Szöcs Tibor *damus pro memoria* okleveleket összegyűjtő és kiadó forráskötetét,³ végül pedig Fedeles Tamás (PTE BTK, egyetemi docens) ismertette C. Tóth Norbertnek a késő középkori magyar főpapok archontológiáját tartalmazó opusát.⁴

Az egynapos konferencia során a levéltári forrásokat és személyes történeteket is felvonultató előadások és a kerekasztal-beszélgetés jóvoltából a résztvevők alapos betekintést nyerhettek Borsa Iván tudományos, a levéltárügy és a történetírás számára is meghatározó munkásságába. A rendezvény felhívta a figyelmet korát megelőző éles előrelátására – melynek köszönhetően már a '70-es években javasolta a számítógép használatát a levéltárban, valamint tudományszervező tevékenységére. Külön érdemes megemlíteni, hogy a visszaemlékezők nemcsak az egyént, hanem korának tudományos légkörét is bemutatták, s ezáltal elevenítették meg egy korszakos tudós portréját.

Horváth Terézia – Kanász Viktor

² Zsigmondkori Oklevéltár XIII. (1426). Közzéteszi: C. Tóth Norbert – Mikó Gábor. (A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának kiadványai II. Forráskiadványok 55.) Bp. 2017.

³ *Szöcs Tibor: Damus pro memoria-oklevelek.* (A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának kiadványai II. Forráskiadványok 54.) Bp. 2017.

⁴ *C. Tóth Norbert: Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusaik és jövedelmezőik az 1440-es évektől 1526-ig.* (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 27.) Győr 2017.